

Др Александар Мојашевић,*
Доцент Правног факултета,
Универзитет у Нишу

ПРИКАЗ

Рад примљен: 19.09.2014.
Рад прихваћен: 20.10.2014.

Александра Јовановић,
ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ ЕКОНОМСКЕ АНАЛИЗЕ ПРАВА,
Правни факултет Универзитета у Београду,
Издавачки центар, Београд, 2008.

Књига *Теоријске основе економске анализе права* ауторке Александре Јовановић бави се разграничењем различитих школа или праваца у оквиру научне дисциплине *Економска анализа права (скр. ЕАП) или Право и економија*, њихових методолошких основа и претпоставки анализе. Ова књига нуди систематизован преглед теоријских концепата најзначајних школа економске анализе права: *чикашке школе економске анализе права, неоинституционалне школе економске анализе права* (и у оквиру ње: *економије својинских права, економије трансакционих трошкова и теорије уговорних односа*), *теорије јавног избора, аустријске економске школе и институционалне школе економске анализе права*. Може се рећи да ова, али и друге књиге и прилози, сврставају ауторку у ред малобројних али, свакако, значајних српских аутора који примењују економску анализу у проучавању појединих правних института, или праву блиских феномена, попут: криминала или корупције (Борис Беговић), својине (Љубомир Маџар), приватизације (Бошко Мијатовић) и других.

После књиге из 1998. године, *Увод у економску анализу права*, која је имала претензију да упозна нашу стручну и ширу јавност са основним постулатима ЕАП, тада свакако недовољно познатом дисциплином у Србији, и то из угла једног теоријског правца (економије својинских права) у оквиру једне школе ЕАП (неоинституционалне економије), могло се очекивати да ће ауторка у наставку свог интелектуалног и стручног рада истраживање усмерити и на друге школе ЕАП. Притом је, временски гледано, књига *Теоријске основе економске анализе права* дошла у правом тренутку, након 14 година од публикавања прве, уводне студије, узимајући у обзир чињеницу да је наша јавност имала довољно времена да се упозна са основним принципима и идејама ЕАП. Осим тога, ова књига даје снажан допринос утемељењу и даљем развоју научне дисциплине ЕАП у Србији, али и предмета ЕАП на

* mojasevic@prafak.ni.ac.rs

правним факултетима у нашој земљи. С тим у вези потребно је истаћи да је ЕАП чврсто утемељена научна и наставна дисциплина у САД, и да је стекла не аутономно већ доминантно место у америчкој правној теорији. С друге стране, у Србији, земљи континенталне правне традиције, ова дисциплина се још увек пробија и тражи своје место, упркос бројним отпорима, који долазе, пре свега, због недовољног познавања ове материје или бојазни од потенцијалног угрожавања традиционалних правних схватања и статуса правних предмета који се на њима базирају. Полазећи од тога, ова књига нуди сваком објективном и добронамерном читаоцу, пре свега правничког образовања, објашњење основних идеја и концепата главних школа ЕАП. Такође, она пружа и најопштија сазнања о томе шта проучава ЕАП, којом се методологијом служи, у чему се разликује у односу на традиционалне правне дисциплине, који је њен најподеснији назив, зашто је ова дисциплина значајна за образовање правника и економиста итд. Читањем ове књиге све евентуалне предрасуде, које имају свој извор у непознавању или недовољном познавању ЕАП, нестају или бивају значајно модификоване.

Важно је истаћи да је сужавањем избора на *пет* горенаведених најзначајнијих и најпознатијих школа ЕАП, чије је идеје и постулате представила и упоредила, ауторка олакшала читаоцима упознавање са основним идејама и принципима ове, иначе, веома *хетерогене* научне дисциплине. Можда ће нека нова књига бити наставак ове књиге у смислу детаљнијег представљања и других школа/праваца ЕАП, попут: *критичких правних студија* (енг. *Critical Legal Studies*), *школе правних реформиста/њу хејвен школе* (енг. *New Haven School*) или *бихевиоралног права и економије* (енг. *Behavioral Law and Economics*), од којих ова последња, првенствено због бројних, веома значајних и, надасве, интересантних резултата емпиријских истраживања, свакако то заслужује. Додајмо и то да је избор ове теме оригиналан *eo ipso*, будући да се на српском језику не може наћи књига сличне тематике. У том смислу, преузимајући на себе терет пионирског подухвата, који, свакако, носи додатну одговорност, ауторка је поставила, и то веома успешно, *концептуални оквир* за најважније школе ЕАП.

У погледу садржаја књига *Теоријске основе економске анализе права* подељена је у пет повезаних тематских целина. Након првог и уводног дела, под називом „Теоријске основе економске анализе права“, у којем се експлицитно наводи сврха ове књиге – представљање доприноса најважнијих, првенствено тржишно оријентисаних школа ЕАП развоју саме дисциплине, и објашњења да је књига намењена широкој читалачкој публици (правницима, економистима, политиколозима и припадницима других професија, било да се баве теоријским било практичним радом), у другом делу („Инструменти економске анализе права“), ауторка излаже

основне инструменте (појмове и принципе) којима се ЕАП служи у анализи бројних правних института. Детаљно објашњење основних инструмената ЕАП олакшава читаоцима, пре свега правничког образовања, разумевање одређених економских појмова и концепата. Трећи део, под називом „Економија и право у економској анализи права“, обрађује питање повезаности двеју дисциплина (права и економије), као и питање односа базичних принципа на којима почивају – правичности и ефикасности.

Срж ове књиге чини четврти део, који носи назив „Економска анализа права: школе и правци“, у којем се обрађују сличности и разлике између различитих школа ЕАП. У овом делу извршена је подела различитих школа ЕАП према *предмету анализе* и према *методолошком приступу*. Први критеријум је последица историјског развоја дисциплине, будући да указује на то како се ширио обухват правних области којима се бавила ЕАП, почев од грана права које, својом природом и садржином, повезују право и економију (попут антимонополског права или пореског права), преко грана права, које једним својим делом регулишу тржишне односе (попут облигационог права – својине, уговора и накнаде штете), до оних грана права које за предмет немају регулисање тржишних односа (грађанско и грађанско-процесно право, кривично и кривично-процесно право итд). Ауторка посебно издваја економију својинских права и чикашку школу ЕАП с обзиром на њихов допринос популаризацији и ширењу предмета ове дисциплине чак и на оне правне области за које је донедавно било незамисливо да се проучавају са економског аспекта.

Други критеријум поделе школа ЕАП (*методолошки приступ*) представља основу на којој су у овој књизи представљене различите школе ЕАП: оне које су тржишно оријентисане и оне које подржавају државну интервенцију. Узимајући у обзир доминантно апологетски став наше стручне и опште јавности о активној улози државе у привреди, ауторка је *храбро* приступила обради теоријских праваца ЕАП који се претежно базирају на идеји слободног тржишта и критици државног интервенционизма. Кажемо *претежно*, јер између самих школа које припадају корпусу тржишно оријентисаних школа ЕАП постоје, некад и непремостиве, методолошке разлике (рецимо, између чикашке школе и аустријске школе).

У књизи је прво представљена *чикашка школа ЕАП*, која се назива и *империјалистичком школом* због својих доприноса на тржишту идеја, а који су је учинили најутицајнијом школом у економској науци, али и унутар саме дисциплине ЕАП. Читалац се може упознати с тим да је ефикасност основни *credo* чикашке школе; затим, да поједини представници ове школе, на челу са Познером (Posner), наглашавају судијски активизам, промовишући тезу о ефикасности *common law*-а; да постоје различита

схватања у оквиру ове школе, на пример, у погледу улоге државе у економији итд. С тим у вези, посебна вредност ове књиге произилази из *објективности* ауторке у представљању одређених идеја, а која се најбоље види приликом систематичног приказа *критика* које се упућују чикашкој школи, самим тим и дисциплини ЕАП. Те критике, према мишљењу ауторке, долазе из два извора: један је оличен у *међусобном сукобу идеја* појединих представника ЕАП око бројних питања (рецимо, између Познера и Епштајна (Epstein) око судијског активизма), а други налази окосницу у интелектуалном промишљању оних аутора (ван ове дисциплине) који ЕАП виде као *редукционистички приступ праву* који занемарује правду као унутрашњу вредност права.

Не мање важна јесте и *неоинституционална школа ЕАП* (енг. *Neo-Institutional Economics*), која се издваја због својих објашњења везе између институција (схваћених као *правила игре*) – посебно институције својине, и економског избора. Ова школа је направила искорак у односу на неокласичну економију јер је у анализу укључила и *институције* које преко подстицаја и трансакционих трошкова утичу на економско понашање и тиме неокласичне економске моделе приближила реалном свету. Стиче се утисак да је ауторка са лакоћом обрадила тему повезаности и разлика двеју горенаведених школа, с обзиром на њено продубљено познавање неоинституционалне економије, што се кроз бројне објављене књиге (рецимо, *Партиципативна економија: утицај типа својине на понашање (ефикасност) предузећа* из 1993. године), научне радове (на пример, *Legal rules, Governance Structures and Financial Systems* из 2002. године), или стручне извештаје о резултатима правних и институционалних реформи у Србији (нпр. *Transition Report for Serbia and Montenegro* – у коауторству са В. Вукотићем или *Извештај о транзицији у Србији*) јасно може видети.

У овом делу, читалац се може упознати са фундаменталним поставкама ове школе (методолошки индивидуализам, неперфектност информација, избора појединаца и самих институција, Коузова теорема итд), као и са различитим правцима у оквиру ове школе (економија својинских права, економија трансакционих трошкова, економска теорија уговора и приступ друштвених норми у најширем смислу).

Теорија јавног избора (енг. *Public Choice Theory*) са својим оригиналним објашњењима понашања политичара, бирократе, законодавца или регулатора, као *homo economicus-a* који тежи максимизацији сопственог, а не јавног интереса, свакако заслужује посебно место у оваквој књизи. Најважније идеје и концепти, попут концепта *рентносног понашања*, али и различити правци у оквиру ове школе (један *чикашки*, а други *вирџинијски*), објашњени су на један сажет начин.

Вредност ове књиге је и у томе што се читалац може упознати са веома изнијансираним разликама између различитих школа ЕАП, рецимо, између *чикашке школе* и *аустријске школе* (енг. *Austrian School of Economics*), која је представљена као најдоследнија школа у одбрани тржишта и чије аналитичке претпоставке и метод анализе изазивају сталне расправе са другим економским школама и школама ЕАП. Методолошки индивидуализам, методолошки субјективизам, особено схватање и истицање важности тржишног процеса и ценовног механизма (који пре води у неравнотежу), наглашавање улоге информација, неизвесности и несавршеног знања и друго, представљају дистинктивне карактеристике аустријске економске школе. Ауторка је представила најважније идеје ове школе, које су очито у колизији са владајућом економском парадигмом, те се често могу наћи само на маргинама стандардне (економске и друге) литературе.

У представљању школа ЕАП књига није ограничена само на тржишно оријентисане већ је приказана и једна школа која својим идејама (пре свега идејом да је држава институција која ствара и примењује право без којег нема тржишта) брише разлику између тржишта и државе – *институционална економија* (енг. *Institutional Economics*). Успешно је постављена линија раздвајања између институционалне економије и ЕАП, будући да ова прва полази *од институција (правних и других) у објашњењу економског понашања*, док се ЕАП креће *од економског понашања и инструмената анализе изведених из таквог понашања ка објашњењу права*.

У последњем делу књиге („Прилог проучавању развоја економске анализе права у Србији“) ауторка сумира развој ЕАП у Србији од Другог светског рата до данас и износи преовлађујуће оптимистичне оцене у погледу развоја ове дисциплине у будућности.

Може се закључити да је монографија *Теоријске основе економске анализе права* ауторке Александре Јовановић на домаћем тржишту идеја на један јасан и систематизован начин понудила преглед најважнијих школа ЕАП, и тиме поставила концептуални оквир за даља истраживања у овој области. Књига је добро организована и писана неконвенционалним стилем који може бити разумљив широкој читалачкој публици. Она може бити од користи првенствено млађим истраживачима правне, економске или друге струке, који желе да се упознају са овом интересантном облашћу и, потом, на бази усвојене методологије појединих школа ЕАП, наставе своја теоријска и емпиријска истраживања, али и правницима који нису имали прилике да се током редовних студија упознају са савременим тенденцијама које прожимају правну науку.

